

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА
МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Наукові записки

Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 17

Заснований в 1996 році

Рівне – 2001

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 378

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 17. — Рівне: РДГУ, 2001. — 173 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії та історії педагогіки, дидактики, методики навчання, виховання і розвитку дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, учителів, викладачів та студентів педагогічних університетів, інститутів та коледжів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН

Мітюров Борис Никифорович (Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України **Бех Іван Дмитрович**

(Інститут проблем виховання АПН України);

доктор педагогічних наук, професор **Будний Богдан Євгенович**

(Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

кандидат педагогічних наук, професор **Воробйов Анатолій Миколайович**

(заступник головного редактора, Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України **Дем'янчук Анатолій Степанович**

(Рівненський економіко-гуманітарний інститут);

доктор педагогічних наук, професор **Коваль Ганна Петрівна**

(Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор **Лисенко Неля Василівна**

(Прикарпатський педагогічний університет ім. В. Стефаника);

доктор педагогічних наук, професор **Лісова Світлана Валеріївна**

(Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор **Павлютенков Євген Михайлович**

(Запорізький обласний інститут удосконалення вчителів)

доктор психологічних наук, професор **Пасічник Ігор Демидович**

(Університет "Острозька Академія");

кандидат педагогічних наук, професор **Поніманська Тамара Іллівна**

(Рівненський державний гуманітарний університет)

доктор психологічних наук, професор **Савчин Мирослав Васильович**

(Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

доктор психологічних наук, професор, дійсний член МАПН **Сергєєв Олександр Васильович**

(Запорізький державний університет)

доктор педагогічних наук, професор **Сметанський Микола Іванович**

(Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського);

доктор педагогічних наук, професор **Терещук Григорій Васильович**

(Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН **Тищук Віталій Іванович**

(Рівненський державний гуманітарний університет);

кандидат педагогічних наук, професор **Янцур Микола Сергійович**

(заступник головного редактора, відповідальний секретар, Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 11 від 29.06.2001 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31.
Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 06 — 8
гуманітарний університет, 2001

© Рівненський державний

Одержано редакцією 24.05.2001

УДК: 370. 013. 43

Т. Д. ДЕМ'ЯНЮК

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВЬКОЇ МОЛОДІ В СИСТЕМІ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ І ВИХОВАННЯ

Соціально-економічні зміни, що відбуваються в Україні, національно-культурне відродження, розвиток освіти актуалізують значення проблеми формування духовної культури дітей та молоді. На важливості цієї проблеми наголошується в державних національних програмах “Освіта. Україна ХХІ століття”, “Діти України”, Концепції превентивного виховання дітей та молоді, Указі Президента України “Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян”, Постанові Кабінету Міністрів України “Про затвердження Національної програми патріотичного виховання населення, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства”.

Аналіз суспільної практики та практики шкільної освіти і виховання свідчить, що значення формування духовної культури дітей та молоді у попередні роки недооцінювалося. Девальвація загальнолюдських і національних цінностей завдала великої шкоди моральному стану нашого суспільства, негативно позначилася на процесі розвитку духовності учнівської молоді. Визнання духовності, як пріоритету у розвитку особистості, нині детермінується необхідністю розв’язання кардинальних проблем, як нашого суспільства, так і всього людства. Духовність є гарантом шанобливого ставлення до культурної спадщини всіх народів і націй, однією із умов національного відродження України, спонукає до виявлення благочинності і милосердя.

Сучасній школі потрібні конструктивні парадигми та технології виховання, які б забезпечили умови для розвитку особистості, формування її духовної культури, “індивідуальної вираженості у системі мотивів особистості двох фундаментальних потреб: ідеальної потреби пізнання і соціальної – жити і діяти “для інших” [6, 106]. Категорія духовність нами співвідноситься з потребою пізнання світу, себе, смислу і призначення свого життя. Людина духовна в тій мірі, у якій вона задумується над цими питаннями і прагне знайти на них відповідь. Школа сьогодні орієнтується на завтрашній день розвитку. Від природи в душі дитини закладений величезний потенціал, щоб стати людиною й піти у безсмертя людиною. Оволодіння молоддю духовною культурою – це саме той спосіб, за допомогою якого можна ефективно виховувати у школярів якості і риси, характерні для гуманної людини, людини-творця. Духовну культуру ми розглядаємо як сферу свідомості, духовного виробництва (пізнання, мораль, виховання і освіта, включаючи право, філософію, етику, естетику, науку, мистецтво, літературу, міфологію, релігію).

Важливим завданням формування духовної культури є перетворення наукового світогляду особистості в усвідомлене її переконання, виховання у неї високих моральних якостей, збагачення її духовного світу. Виступаючи як механізм передачі нагромаджених суспільством прогресивних цінностей, духовна культура покликана забезпечити максимальну можливість для творчості, яка відповідає потребам суспільства, росту духовного його багатства і кожної людини зокрема.

Дослідження показують, що виняткове значення для формування духовної культури дітей та молоді мають Центри духовної культури. Такі Центри створюються на Рівненщині у Державній гуманітарній гімназії м. Рівного, Деражненській ЗОШ І-ІІІ ступенів Костопільського району, при Соснівському Будинку дітей і молоді Березнівського району та Палаці дітей і молоді м. Рівного. Вони є частиною безперервної освіти та структурними підрозділами шкіл і позашкільних закладів, головною метою яких є: виховання в учнів високих моральних рис, збагачення їх духовного світу, розвиток особистості, здатної жити і творити за законами Добра, Справедливості, Краси, Честі, Гідності, Гармонії, Гуманізму, Людяності, Милосердя; вивчення вітчизняної і світової духовної спадщини; участь у розробці та впровадженні нових ефективних технологій соціалізації особистості, її соціального захисту. Центри здійснюють свою діяльність у відповідності до чинного законодавства в галузі освіти і виховання, взаємодіють з державними, громадськими організаціями, можуть контактувати з установами інших країн,

міжнародними молодіжними об'єднаннями.

Організація навчально-виховного процесу здійснюється на основі концепції людини як духовної особистості, творця самої себе і світу свого життя.

Основним змістом і головними завданнями є:

- допомога учням в адаптації до нових умов соціалізації особистості;
- ознайомлення із світовими та вітчизняними художніми і культурними цінностями, розкриття перед вихованцями багатства досягнень людського духу;
- формування культурологічного підходу до християнства, пам'ятників матеріальної і духовної культури;
- утвердження у свідомості учнів історично притаманних українському народу високих моральних цінностей, спрямованих на засвоєння кращих зразків вітчизняної та світової спадщини;
- розвиток моральних почуттів і рис поведінки, а саме: любов до України, відданість їй, прагнення до зміцнення честі та гідності своєї держави, активна праця, спрямована на примноження трудових традицій, звичаїв, обрядів;
- формування розуміння народної моралі, вивчення і пропаганда культурних надбань свого народу та світового духовного розвитку;
- оволодіння народною етикою, естетикою, цілісною народною культурою;
- формування готовності творити себе і своє життя, діяти за принципами високої духовності;
- допомога особистості у розвитку власних творчих сил, піднятися до вершин творця культури і самої себе, породити повагу і любов до себе та світу свого життя.

Діяльність Центрів духовної культури будується на принципах :

- ♦ високої духовності, який передбачає розвиток творчих потенцій особистості, для позначення яких використовуються поняття “творче начало”, “дух”, “совість”, “честь”, “гідність”, “порядність”, “сумління”, “людяність”, “милосердя”, “доброта”, що спрямовують її життєвий шлях;
- ♦ інтеграції в соціокультурне середовище, що передбачає освоєння учнями проблем духовності у контексті діалогу культур народів світу, місця культури України у світовій цивілізації;
- ♦ культуровідповідності, який полягає в органічному зв'язку з історією народу, його мовою, культурними традиціями, звичаями, обрядами, народним мистецтвом, ремеслами, промислами, забезпеченні духовної єдності, наступності та спадкоємності поколінь;
- ♦ культуродоцільності: виховання має здійснюватися з урахуванням мовного середовища учнів, культурних традицій регіону і країни, традицій народної педагогіки;
- ♦ пріоритету духовно-практичної діяльності, який передбачає стимулювання творчої активності учнів, створення таких педагогічних технологій, які розглядають процес життєтворчості відповідно до їхніх потреб, сензитивних періодів розвитку, психофізичних особливостей;
- ♦ гуманізації та демократизації, які дають можливість поставити особистість учня в центр уваги, забезпечити умови для творчого розвитку та психологічного комфорту, створення спільного педагогічного простору, у якому б панувала одна і та ж система духовних цінностей, де б всі учасники навчально-виховного процесу прямували до спільної мети морально, духовно і психічно здорової молодої Людини.

Для досягнення мети і реалізації змісту, завдань своєї діяльності Центри:

- співпрацюють з вищими навчальними закладами, науково-дослідними установами, благодійними фондами;
- сприяють формуванню здорового способу життя учнів, їх соціальному захисту;
- підтримують ініціативи, спрямовані на удосконалення форм і видів діяльності учнівської молоді;
- сприяють залученню молоді до науково-дослідної роботи;
- створюють умови для творчого самовдосконалення особистості;
- організовують навчально-пізнавальну, ціннісно-орієнтаційну, морально-етичну,

- духовно-практичну, інтелектуально-дозвілєву діяльність школярів;
- організують і проводять різноманітні творчі справи, лекторії, відеосалони, розширені засідання творчих об'єднань;
- забезпечують системно-цільове планування своєї діяльності.

У Центрі працюють творчі учнівські об'єднання “Екосвіт”, “Краяни”, “Творчість”, “Відродження”, студія духовної музики, факультативи “Основи християнської етики” (5-7 класів), “Пізнай себе” (8-9 класів), “Самовиховання особистості”, “Психологія духовності”, “Психологія духовного розвитку” (Е. О. Помиткін), (для 10-11 класів).

Дослідження показують, що найбільш сприятливі умови для формування духовної культури учнів різних вікових груп створюються в результаті клубної діяльності. Нами пропонувалось створення суспільно-гуманістичних клубів “Духовність”, “Інтелект” та ін. У таких клубах учні мають широкі можливості для творчості і самореалізації, розвитку здібностей і нахилів кожної особистості. Кожен член такого самодіяльного об'єднання має можливість творчого спілкування з дорослими і ровесниками. Під час підготовки і проведення творчих справ широко використовується філософська спадщина Г. Сковороди, твори Л. Костенко, В. Стуса, Л. Українки, Т. Шевченка, роботи Г. Ващенко, О. Воропая, М. Стельмаховича та інші; різноманітні історичні матеріали, збірки українського фольклору; українські народні пісні, казки тощо.

Відомо, що духовна діяльність особистості виникає на основі її практичної діяльності й набуває схожої з нею структури і опосередковується не знаряддями праці, а своєрідними “знаряддями духовного виробництва”, першим і найважливішим з яких є мова. Як сутнісний елемент підвищення духовно-практичної діяльності особистості ми розглядаємо роботу творчих об'єднань “Плекання рідної мови”. Різноманітність завдань, змісту, форм, методів і принципів діяльності – це той інструментарій, за допомогою якого будується діалог педагога з учнями. Саме такі творчі об'єднання, на наш погляд, відіграють значну роль в оволодінні духовним скарбом українського народу, яким є мова.

Зазначимо, що народні календарно-обрядові свята є невід'ємною частиною духовної життєдіяльності сучасної школи. І не випадково вони виступають важливим фактором національно-культурної та духовно-практичної діяльності учнівської молоді. Соціально-педагогічна їх значимість у тому, що участь в них школярів дає змогу формувати духовну культуру, національну свідомість, створює атмосферу єдності сценічного майданчика і всієї аудиторії, активізує учасників дійства, даючи їм конкретну можливість прояву активності, творчості.

Дорослі вирішують проблему підвищення активності учасників свята шляхом організації дійства, де роль кожного є ефективним стимулом творчості, ініціативи, самостійності. В центрі – залучення учнів до духовного пошуку, дослідної роботи, які посилюють мотивацію духовно-практичної, пізнавальної діяльності; почуття обов'язку, відповідальності та усвідомлення творчого саморозвитку. Таким чином, формування духовної культури передбачає взаємозалежність і взаємозв'язок когнітивного, емоційно-вольового і поведінкового компонентів та реалізацію їх в єдності; здійснення особистісно-гуманного підходу та забезпечення суб'єктно-суб'єктних стосунків між педагогами і учнями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна національна програма “Освіта. Україна XXI століття”. – К., 1994. – 61 с.
2. Указ Президента України “Про додаткові заходи щодо забезпечення виконання Національної програми “Діти України” на період до 2005 року”. – К., 2001. – 31 с.
3. Указ Президента України “Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян” // Урядовий кур'єр, 1999, 6 травня. – 2 с.
4. Про затвердження Національної програми патріотичного виховання населення, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства. // Постанова Кабінету Міністрів України від 15.09.99 р. №1697. – 4 с.
5. Концепція превентивного виховання дітей та молоді. – К., 1998. – 12 с.
6. С. Гончаренко. Український педагогічний словник. – К., 1997. – 374 с.

Одержано редакцією 04.05.2001

ЗМІСТ

Переднє слово	3
Поніманська Т. І. Гуманізм і виховання (Філософсько-педагогічний аспект)	4
Киричук О. В. Духовно-катарсична активність виховання як показник ефективності педагогічної системи освітнього закладу	8
Дем'янюк Т. Д. Формування духовної культури учнівської молоді в системі шкільної освіти і виховання	14
Бех І. Д. Сучасна парадигма виховання в умовах позашкільного закладу	17
Тимощук Н. С. Вихователь і вихованець в умовах особистісно орієнтованих виховних технологій	19
Петренко В. В. Впровадження інноваційних технологій національно-патріотичного виховання учнів у сучасній школі: психодіагностичний аспект	26
Дацун О. В. Шляхи впровадження національного виховання у навчальний процес вищих медичних навчальних закладів I-II рівнів акредитації	31
Рабченюк Т. С. Педагогічне керівництво розвитком учнівського самоврядування	34
Березяк І. І. Самовдосконалення як важливий фактор формування особистості підлітка	40
Рощенко А. М. Адаптація студентів-першокурсників до навчання і виховання в закладах освіти	45
Середович В. В. Розвиток пізнавальної активності учнів початкових класів засобами образотворчого мистецтва	52
Терешко Л. В. Проблема мовленнєвої активності дітей дошкільного віку у процесі пізнавальної діяльності	59
Науменко Р. А. Інноваційні процеси у позашкільному закладі відповідно до Закону України “Про позашкільну освіту”	62
Первушевська І. О. Організаційно-педагогічні умови інноваційної діяльності в позашкільному закладі нового типу	64
Жевага С. І. Спільна діяльність сім'ї та школи з фізичного виховання підлітків	70
Черній А. Л. Перспективні форми і методи вдосконалення професійної підготовки майбутніх вчителів	74
Павелків О. М. Формування інтересу старшокласників до професій як психолого-педагогічна проблема	77
Романчук В. А. Сучасні проблеми підготовки старшокласників до вибору майбутньої професії	82
Гриценко Л. О. Формування національно-духовної культури студентів при вивченні народних художніх ремесел	85
Федорченко Т. Є. Формування духовної культури неповнолітніх – провідний первентивний фактор в освітньо-виховному процесі	89
Дупак Н. В. До проблеми підготовки вчителів праці	94
Титаренко В. П., Чорнусь Т. М. Національно-культурні традиції плетіння у навчально-виховному процесі майбутніх вчителів	99
Цвірова Т. Д. Формування творчої особистості у клубі по роботі з дітьми та дорослими “Ровесник”	103
Янцур М. С. Особливості профорієнтаційної роботи з учнями у міжшкільному навчально-виробничому комбінаті	106
Карпенчук С. Г. Сутність педагогічної технології	112
Петренко О. Б. Творче використання досвіду В.Сухомлинського в сучасній сімейно-родинній і шкільній практиці	118
Наумчук Г. І. Основні завдання та зміст національного виховання дітей в сім'ї	125
Тюска В. Б. З історії розвитку клубної діяльності: педагогічний контекст	127
Бричок С. В. Специфіка виховного процесу у церковнопарафіяльній школі: екскурс в історію	133
Дичківська І. М. Взаємодія індивідуально-особистісного та соціально-релевантного у педагогіці общинності	136
Козяр М. М. Вплив міжпредметних зв'язків вищої математики, обчислювальної	141

техніки на засвоєння студентами знань з інженерної та машинної графіки	
Дем'янюк Т. Д. Модифікація змісту, форм і методів позашкільної освіти в умовах дослідно-експериментальної роботи	144
Белова С. А. Інноваційні технології ХХ ст. та антропософська педагогіка Р.Штейнера	148
Сойчук Р. Л. Диференціація навчального процесу у британських об'єднаних школах	152
Новак О. В. Педагогічні умови засвоєння підлітками народних традицій, звичаїв, обрядів у процесі позаурочної діяльності	157
Тюльпа Т. М. Соціально-політичні передумови розвитку естетичного виховання школярів України в 1917-1920 рр.	161
Пальчевський С. С. Методи інтенсивного вивчення іноземних мов І. Ю. Шехтера і Г. О. Китайгородської	164
Відомості про авторів	169

Наукове видання

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 17

Заснований в 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.
Редактор Дем'янюк Т. Д.
Технічний редактор Курченко Н. Б.
Комп'ютерна верстка Бондар А. М.

Здано до набору 10.06.2001 р. Підписано до друку 29.06.2001 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 21,038. Обл. вид. арк. 21,652. Замовлення № Тираж 100.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 17. — Рівне: РДГУ, 2001. — 173 с.

ISBN 966 — 7281 — 06 — 8.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії та історії педагогіки, дидактики, методики навчання, виховання і розвитку дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, учителів, викладачів та студентів педагогічних університетів, інститутів та коледжів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 378

ББК 74.20